

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

زمان چاپ: ۱۴۰۱/۲/۱۵

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

طراحی موزه مردم شناسی اقوام کرد بارویکردار تقاء تعاملات اجتماعی (روانشناسی محیط)

شیمایملکی^۱

۱- کارشناس ارشد معماری

چکیده

فرهنگ، هنر و معماری از دیرباز در کشور ما مورد توجه و اهمیت بوده است. اما در چند دهه اخیر معماری بومی موجود در اقلیم های سرزمین پهناورمان همواره مورد بی توجهی و بی مهری قرار گرفته است. در شرایط فرهنگی و هنرهای بومی و محلی نیز که به فراموشی سپرده شده اند که نیاز به احیا و باز زنده سازی آن به هر نحوی مشهود و لازم می باشد. از این رو در پروژه های طراحی حاضر که در شهر کرمانشاهی باشد این موضوع حائز اهمیت است. متأسفانه در شهر کرمانشاه فضای مناسبی که بتواند ارزش های معماری بومی منطقه، حفظ و اشاعه و باز زنده سازی آداب و رسوم ایرنا در زمان حال یادآور شود موجود نمی باشد. تأکید بر این امر بسیار ارزشمند است. از این رو پس از مطالعه زمینه پروژه مورد نظر که شامل: زمینه معماری، اقلیمی، تاریخی، فرهنگی و کالبدی است. و نیز با بررسی مصادیق آن موقع ها مانند موزه های مردم شناسی داخل کشور و موزه های خارج از کشور که به رویکرد طرح مورد نظر توجه داشتند راهکارهایی به دست آمد که در طراحی، مورد استفاده قرار گرفته است.

کلمات کلیدی: فرهنگ و هنر، موزه مردم شناسی، هنرهای بومی، معماری بومی منطقه

۱- مقدمه

به هر کلکسیون متشکل از آثاری که دارای ارزش هنری تاریخی باستان شناسی باشد و به صورت دائمی در معرض تماشای عموم قرار گیرد «موزه» اطلاق می شود. امروزه نیز این امر صادق است موزه مکانی است برای همه ی مردم، موزه یک وسیله و ابزار ارتباط و انتقال است، یک موزه هم ارتباط می گیرد و هم ارتباط می دهد و این ارتباط مختص یک بخش خاص جامعه نیست، در واقع اگر آنها این امر مربوط به نخبه های جامعه باشد، موزه دیگر در حکم یک کتاب مرده خواهد بود. آنچه مهم است، اینکه موزه مکانی چند ساختی است که به خواسته ها و تمایلات متغیر و متعدد پاسخ می دهد و باید بدهد، این تمایلات تنها یاد کردن از گذشته نیست، بلکه حال و آینده را نیز شامل می شود و این امر، بنا، موضوع و مخاطب را تحت تاثیر قرار می دهد، به عبارتی هر چیزی موزه نیست و هر مکانی مناسب موزه نیست. آنچه مهم است، اینکه موزه مکانی چند ساختی است که به خواسته ها و تمایلات متغیر و متعدد پاسخ می دهد و باید بدهد، این تمایلات تنها یاد کردن از گذشته نیست، بلکه حال و آینده را نیز شامل می شود و این امر، بنا، موضوع و مخاطب را تحت تاثیر قرار می دهد، به عبارتی هر چیزی موزه نیست و هر مکانی مناسب موزه نیست.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

معماران و طراحان شهری امروزه توجه ویژه ای به شناخت روانشناسانه رفتارهای انسانی دارند. زیرا این گونه رفتارها با محیط کالبدی ارتباط تنگاتنگی دارد. آنچه روانشناسی محیط را از سایر شاخه های روانشناسی مجزا می سازد، همانا بررسی ارتباط رفتارهای متکی بر روان انسان و محیط کالبدی است. «روانشناسی محیطی» را می توان، «انسان» و «محیط» پیرامونش دانست. تاکنون تعاریف متنوعی از این رشته توسط پژوهشگران انجام شده است. برخی معتقدند روانشناسی محیطی، شاخه ای از روانشناسی است که، به مطالعه و تحلیل روانشناسه و تحلیل تعاملات و تقابلات تجارب، و کنش های انسان با جنبه های مختلف محیط اجتماعی- فیزیکی توجه دارد (کانتر و کرایک^۱، ۱۹۸۱). برخی دیگر، روانشناسی محیطی را، حیطه ای از روانشناسی می دانند که، به فراهم کردن رابطه نظام مند بین شخص و محیط می پردازد (راسل و وارد^۲، ۱۹۸۲)، به هر حال می توان گفت، روانشناسی محیطی، مناسبات مشترک بین محیط فیزیکی و رفتار و تجربه انسان را مورد بررسی قرار می دهد. به طور کلی، در روانشناسی محیطی تأکید همواره بر این بوده است که چگونه رفتار، احساسات و حس تندرستی انسان تحت تأثیر محیط فیزیکی قرار می گیرد (مک اندرو، ۱۳۸۷).

زبان کردی یکی از زبان های گروه شمال غرب یا جنوب غربی به شمار می رود. گویش های بسیاری دارد، گرچه تمامی این گویش ها از یک ریشه هستند اما ویژگی های خاصی نیز دارند که آن ها را از هم جدا می سازد. علاوه بر موارد قبل باید به شاخه های اورامی، گوران و زازا نام برد که در غرب کرمانشاه، گوشه ای از مراوان و بخش هایی از کردستان ترکیه، شماری به آن سخن می گویند. گویش دیگر کردی "گورانی" می باشد که تادوران مشروطیت زبان علمی و ادبی کردان بود، اما پس از آن سورانی به عنوان زبان رسمی و کتابت پذیرفته شده است. نیاز به موزه فرهنگی و کمبود این فضا ها در کشور بقدری مشهود است که به قول آمار دو برابر فضاهای موجود نیاز وجود دارد و این آمار در استان کرمانشاه نیز با کمبود مطرح می باشد، موزه ها نیز باید بتوانند جوابگوی فرهنگ غنی کرد باشند و به این دلیل باید مطالعات آماری صورت گرفته و سرانه نیاز به موزه در شهر ها و جوامع انسانی مشخص شود که البته چنین مطالعاتی انجام پذیرفته است. (جوشقانی، ۱۳۸۱)

علیرغم این مسئله پیشرفت تکنولوژی مسبب آن است که فضاهای موزه باید خود را با این پیشرفت ها هماهنگ کنند بنابراین هر زمانی که تصمیمی برای طراحی و ساخت یک موزه اتخاذ می شود می بایستی که مطالعاتی راجع به نیازمندی های فضایی آن موزه انجام پذیرد تا ساختمان های جدید بتوانند جوابگوی تکنولوژی جدید باشند. بخصوص که موزه مختص به فرهنگ اقوام کرد که فضاهای خواص و ویژه ای را نیز در طراحی معماری طلب می کند.

۲- مبانی تحقیق

۲-۱ تعریف موزه

ریشه واژه موزه از لغت یونانی «موزین»^۳ به معنای مقر زندگی موزه^۴ الهه هنر و صنایع در اساطیر یونان باستان اقتباس شده است و در زبان انگلیسی تلفظ میوزیم (Museum) و در زبان فرانسه موزه را به خود گرفته است. در حوالی دهه ۱۲۹۰ هـ.ق. تلفظ فرانسه «موزه» به زبان فارسی نیز راه یافت (بانی مسعود، ۱۳۸۵).

ایکوم شورای بین المللی موزه وابسته به سازمان فرهنگی، علمی و تربیتی سازمان ملل متحد یونسکو در بند ۳ و ۴ اساسنامه خود که جامع ترین تعریف موزه است، چنین می گوید: «موزه مؤسسه ای است دائمی و بدون هدف مادی که درهای آن به روی همگان گشوده است و در خدمت جامعه و پیشرفت آن فعالیت می کند. هدف موزه ها تحقیق در آثار و شواهد برجای مانده انسان و محیط زیست او، گردآوری، حفظ و بهره وری معنوی و ایجاد ارتباط بین این آثار، به ویژه به نمایش

¹ Canter and Craik

² Russell and ward

³ Mousein

⁴ Mouse

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

گذاردن آنها به منظور بررسی و بهره وری معنوی است.» علاوه بر این یکوم موارد مشروحه زیر را نیز مشمول تعریف یاد شده تشخیص می دهد:

- مؤسسات حفظ و نگهداری و تالارهای نمایشی که پیوسته به وسیله کتابخانه ها و مراکز بایگانی نگهداری و تأمین می شوند.
- اماکن و آثار باستانی، طبیعی، مردم شناسی، و تاریخی ای که به علت فعالیت در زمینه های گردآوری، حفظ و نگهداری و نمایش آثار باستانی دارای اهمیت می باشند.
- مؤسساتی از قبیل باغهای حیوان شناسی و گیاه شناسی و نمایشگاه جانوران زمینی و موجودات آبی و... که نمایشگر نمونه های موجودات زنده می باشد.

۲-۲ طبقه بندی موزه ها

مناسبت ترین شیوه برای طبقه بندی موزه ها براساس مجموعه موزه می باشد. موضوع مجموعه یا آنکه از چه دیدگاهی به آثار تشکیل دهنده آن نگاه شود مبنای این طبقه بندی قرار می گیرد، زیرا ماهیت آثار و اندیشه های وابسته به آن است که اهداف و فعالیت های موزه را تعیین می کند. از اینرو، بطور کلی موزه ها را در سه گروه می توان قرار داد:

(الف) تاریخ، (ب) هنر و (ج) علوم.

۲-۳ موزه های تاریخی

تمامی موزه هایی که مجموعه آنها با دید تاریخی تنظیم و گردآوری شده و در یک دور نمای تاریخی در معرض نمایش قرار گرفته است، موزه تاریخی به شمار می آید. موزه های تاریخی وسیعترین گروه موزه ها را تشکیل می دهند و دارای زیر مجموعه های متعددی از قبیل موارد ذیل می باشند:

- ۱- موزه های باستان شناسی؛
 - ۲- موزه های اماکن باستانی؛
 - ۳- موزه های انسان شناسی (مردم شناسی)؛
 - ۴- خانه های تاریخی و مسکن شخصیت های معروف فرهنگی، هنری و سیاسی؛
- تاریخچه علوم مختلف.

۲-۳-۱ موزه های باستان شناسی

ویژگی این موزه ها در آن است که تمامی مجموعه و یا تعدادی زیادی از آن مستقیماً از طریق کاوش های باستان شناختی به دست آمده است: کاوش های علمی، تجاری و یا یافته های اتفاقی.

۲-۳-۲ موزه های اماکن باستانی

این گروه موزه ها اغلب در محل حفاری های باستان شناسی یا در بناهای باستانی پرستشگاه ها، خانه های تاریخی و... تشکیل می شود و مکمل بازدید از محل است. این موزه ها اغلب دورتر از مراکز سکونتی قرار دارند و بازدیدکننده آنها را اغلب جهانگردان خارجی و گردشگران تشکیل می دهند و به عبارت دیگر، بازدیدکننده ها عبوری می باشند.

۲-۳-۳ موزه های انسان شناسی (مردم شناسی)

این موزه ها از گروه موزه های تاریخی اند که بطور مثال به دورانی از تاریخ یک کشور و یا یک منطقه می پردازند. در حال حاضر این نوع موزه ها را در اکثر کشورها موزه های «تاریخ فرهنگی» می نامند. اهداف و عملکرد فرهنگی یک موزه انسان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شناسی از یک سو نشان دادن اهمیت و ارزش و قابل احترام بودن میراث ملی جوامع مختلف و از سوی دیگر نمایش وابستگی، مشترکات و توجه به مرکز مشترک تمدنها علیرغم اختلاف نژادهاست.

۴-۲ موزه های هنری

موزه های هنری موزه هایی هستند که مجموعه آنها صرفاً به دلیل ارزش زیبایی شان جمع آوری شده و در معرض نمایش قرار گرفته است. نظر به اینکه هنر دارای جلوه های بی شمار است. موضوع مجموعه های هنری نیز بسیار گسترده است. آثار نقاشی، پیکره سازی و هنرهای گرافیک، تزئینی، کاربردی و صنعتی می توانند مجموعه هایی برای موزه های هنری باشند: همچنین آثار تمدنهای باستانی، عتیقه ها، هنرهای عامیانه و هنرهای ابتدایی چنانچه با دید هنری به آنها نگاه شود و بر مبنای همان دیدگاه در مجموعه ای تنظیم شوند می توانند بخشی از موزه های هنری و یا یک موزه کامل را تشکیل دهند.

۵-۲ موزه های علمی

این گروه موزه ها فعالترین و دارای بیشترین بازدیدکننده در جهان صنعتی هستند و بی شک دارای پیشرفتهای حیاتی و اساسی در زمینه موزه شناسی و نگاری، فنون و نحوه ارائه خدمات عملی به بازدیدکننده در این موزه ها از راه های گوناگون و براساس چند عامل مختلف است:

- ۱-مجموعه آثار طبیعی مانند مجموعه های زمین شناسی، گیاه شناسی، زیست شناسی و ...
- ۲-مجموعه آثار واقعی مانند ابزار و ادوات و ماشینهای گوناگون از قدیم ترین دوران تا عصر حاضر در تمامزمینه های علوم، مانند علوم محض و علوم تجربی؛
- ۳-نقشه های مختلف، بخصوص زیست نما (دیوارما)، مجسمه، ماکت و مدل های متحرک؛
- ۴-نمایشها و کارهای توجیهی و دمونستراسیون، مانند تمرین با ابزار فیزیکی، که بازدیدکننده خود نیز در اجرای آن شرکت می نماید، رصدخانه (پلانتاریوم)، هرباریوم و نمایشگاه ها؛
- ۵-بازدیدهای میدانی.

۶-۲ موزه های علوم طبیعی

این موزه ها اشتیاق انسانها را به درک و تحسین طبیعت برانگیخته، همگان را به حفظ و حراست آن ترغیب می کند و همچنین محیط زیست طبیعی انسان را در یک بستر اکولوژیکی و تاریخی در معرض دید بازدیدکننده قرار داده، ماهیت تکامل طبیعت و انسان را به زبان ساده و قابل فهم برای تمام گروه های اجتماعی به نمایش در می آورد. این موزه با مجموعه های متنوع چندمیلیونی خود امکانات وسیعی را در اختیار پژوهشگران در سطوح مختلف قرار می دهد. موزه های علوم طبیعی در زمینه های زمین شناسی، دیرینه شناسی، زیست شناسی، گیاه شناسی، اکولوژی و انسان شناسی فعالیت دارند(نفیسی، ۱۳۸۰).

۳- نقش و عملکرد اجتماعی موزه

عملکرد موزه بیش از هر نکته دیگر بازتاب آرمانها و اندیشه های انسانی محیط فرهنگی و اجتماعی، کارها و خلاقیتهای پایان ناپذیر او در گذشته و حال است. موزه مطالب خود را به «زبان خاصی» بیان می کند. وسیله بیان او «زبان اشیاء واقعی» است. از همین رو، دارای قدرت نفوذ گسترده می باشد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

موزه های مردم شناسی و باستان شناسی یا موزه منطقه ای، که علایق یک جامعه کوچک محلی را معرفی می کنند، نمایانگر توانایی های جوامع مختلف بشری هستند. توانایی های دینی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، علمی و هنری. همین مجموعه ها کارهای پژوهشی دانشگاه ها و پژوهشگران منفرد را یکسان تغذیه می کنند. موزه در عین حال که در خدمت یک جامعه است، معرف آن جامعه نیز می باشد (ماریا مونتاتر جوزف، ۱۳۸۲).

۱-۳- خدمات اجتماعی موزه

موزه در درجه اول در خدمت جامعه خود است، این جامعه می تواند جامعه جهانی باشد، مانند بازدیدکنندگان موزه های واقع در شهرهای بزرگ، پایتخت های فرهنگی و مراکز جهانگردی یا جامعه ای بزرگ چون شهروندان یک کشور. در این رده همچنین موزه های ملی کشورها را می توان نام برد یا جامعه ای کوچک که مخاطبان موزه های منطقه ای را تشکیل می دهند یا موزه های تخصصی که در خدمت پژوهشگران یک رشته خاص قرار دارند و نیز موزه های محلی که ساکنان یک محله شهر را به دور خود جمع می کنند (نفیسی، ۱۳۸۰).

۴- ساختار علمی موزه

- برنامه ریزی مجموعه

برنامه ریزی با تهیه یک طرح جامع آغاز می شود. در تهیه طرح جامع دو نکته اساسی را باید در نظر داشت:

۱. اهداف موزه، شامل اهداف موزه در آغاز تشکیل و اهداف آینده در برنامه گسترش؛

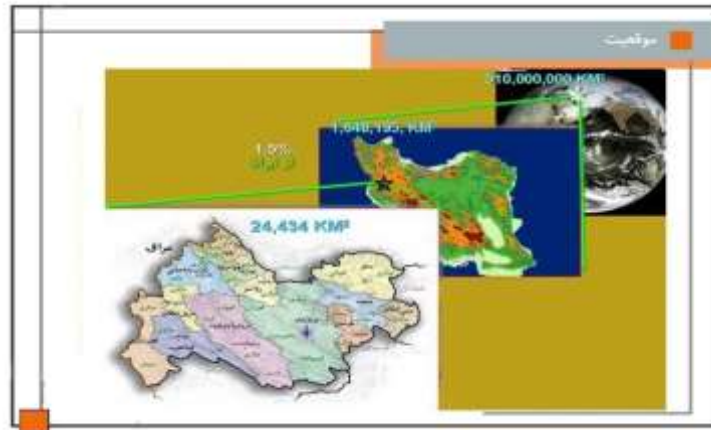
۲. نیاز فرهنگی جامعه باتوجه کامل به جامعه شناسی توسعه و جامعه شناسی فراغت.

براساس این طرح نوع آثار و ارتباط میان آنها در مجموعه موزه تعیین و رعایت می گردد. مجموعه باید به نحوی گردآوری شود که پاسخگوی نیازهای نمایشی، پژوهشی و آموزشی موزه باشد. از گردآوری آثار به نحو پراکنده و بدون پیوستگی میان آنها و رعایت نظم تاریخی، فقط به صرف نادر بودن اثر و یا اهدای آن به موزه باید صرفنظر شود. بنابراین طرح جامع نه تنها برنامه ریزی زمان حال را در بردارد بلکه گسترش موزه و دگرگونیهای آینده را نیز باید پیش بینی نماید.

۵- بررسی خصوصیات شهر کرمانشاه

استان کرمانشاه با وسعت ۲۴۶۳۶ کیلومتر مربع به مرکزیت شهر کرمانشاه در میانه ضلع غربی کشور بین ۳۲ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه ۲۴ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۳۰ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته و از شمال به استان کردستان، ایلام، از جنوب به استان های لرستان و از شرق به استان همدان و از مغرب به کشور عراق محدود شده است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شکل شماره (۱) : موقعیت شهر کرمانشاه

آب و هوای کرمانشاه معتدل کوهستانی است. صرف نظر از مناطقی که در مرز غربی قرار گرفته اند بقیه مناطق استان تحت تأثیر ارتفاعات این استان و جریان مرطوب مدیترانه ای قرار گرفته دارای رطوبت بیشتر و دامنه های رو به مشرق خشک تر و دارای نزولات جوی کمتری می باشد.

شکل شماره (۲) : نقشه جغرافیایی شهر کرمانشاه (منبع: کسمایی، ۱۳۸۲)

شکل شماره (۳) : میدان آزادی کرمانشاه (منبع: برومندی، ۱۳۹۰)

زبان اهالی کرمانشاه کردی است، زبان کردی خویشاوند نسبی زبان فارسی است زیرا اشتراک قواعد دستوری و ذخیره لغوی زبان های ایرانی نتیجه خویشاوندی نسبی آنها است. زبان کردی که شاخه ای از زبان شمال غربی ایرانی میانه است به علت

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

داشتن ادبیات مکتوب اهمیت خاصی دارد. با این حال نفوذ زبان های دیگر در این زبان قابل توجه است. زیرا از زبان های عربی، ارمنی، ترکی و فارسی لغات بسیار در آن راه یافته است. اکثریت قریب به اتفاق جمعیت استان کرمانشاه را مسلمانان تشکیل می دهد که در حدود ۹۹/۷ درصد می باشد. در میان پیروان اسلام بیشتر شیعیان و درصدی نیز اهل تسنن می باشند. گروهی نیز زیر پوشش بدعت های دینی با نام اهل حق با حفظ آداب و مناسک و معتقدات دین کهن ایران باستان یعنی زردشتی و همچنین با التقاطی از اسلام به حیاط دینی خود ادامه می دهند. به طور کلی اقلیت های مذهبی استان در مجموع ۰/۱۷ درصد از کل جمعیت را تشکیل می دهند که مهمترین آنها زردشتیان با ۰/۱۲ درصد مسیحیان ۰/۲ درصد و کلیمیان ۰/۳ درصد از کل جمعیت را دارد.

استان کرمانشاه از مناطق باستانی که قدمت تمدن آن در زمان مادها می رسد. شهر کرمانشاه بنام بانی آن بهرام چهارم ساسانی که ملقب به کرمانشاه بود ساخته و نامیده شد. در دوره خلفای عباسی کرمانشاه یکی از چهار شهر معتبر ولایت جبال (یعنی در ردیف شهرهای اصفهان، همدان و ری (بود). از دوره صفویه مورد طمع عثمانی ها قرار گرفت و بارها مورد تاخت و تاز آنان و بعدها انگلیسی ها قرار گرفت، معبد آنهایتا در کنگاور، بیستون، طاق بستان و طاق گرا از جمله آثار باستانی این استان است.

استان کرمانشاه از مناطق باستانی که قدمت تمدن آن در زمان مادها می رسد. شهر کرمانشاه بنام بانی آن بهرام چهارم ساسانی که ملقب به کرمانشاه بود ساخته و نامیده شد. در دوره خلفای عباسی کرمانشاه یکی از چهار شهر معتبر ولایت جبال (یعنی در ردیف شهرهای اصفهان، همدان و ری (بود). از دوره صفویه مورد طمع عثمانی ها قرار گرفت و بارها مورد تاخت و تاز آنان و بعدها انگلیسی ها قرار گرفت، معبد آنهایتا در کنگاور، بیستون، طاق بستان و طاق گرا از جمله آثار باستانی این استان است.

۶- نتیجه گیری

با توجه به مطالعات انجام گرفته از نظر جغرافیایی و تاریخی شهرستان کرمانشاه، در یافتیم که با شهری تاریخی که دارای فرهنگ و هنری اصیل و غنی است، دارای آداب رسوم خاص منطقه ای است و نیازمند بررسی های دقیق و ریزبینانه برای طرح مذکور می باشد.

مطالعات اقلیمی آن حاکی از قرار گرفتن سایت در اقلیم سرد کوهستانی است که باید متناسب با این اقلیم توده ها ساختمانی طراحی و ساماندهی گردد. که در مطالب ارائه شده تمامی توصیه های اقلیم برای طراحی در این اقلیم مورد بررسی قرار گرفته است. بطور کلی برای طراحی اقلیمی مجتمع فرهنگی ورزشی، آموزشی و فضاهای وابسته بدان رعایت نکات ذیل به طراحی کمک خواهد کرد:

- قرارگیری فیلترهائی برای ورود به ساختمان به منظور جلوگیری از نفوذ سرما بداخل فضاها.
- استفاده از رنگ های تیره در نمای خارجی ساختمان به منظور جذب آفتاب بیشتر در زمستان.
- استفاده از مصالح با ظرفیت حرارتی بالا برای جلوگیری از نفوذ هوای سرد به داخل ساختمان.
- افزایش مقاومت حرارتی مصالح و استفاده از مصالح سنگین برای دیوارهای غربی.
- مقاومت حرارتی موردنیاز دیوارها در شهر سنندج ۱/۱۹ و حداقل مقاومت حرارتی آن ۰/۲۱ است.
- مصالح مطلوب برای دیوارهای یک ساختمان مجموعه مسکونی با یک ساختمان بلند مرتبه غیر تخصصی باید وزنی معادل ۱۰۰,۲ کیلوگرم بر متر مربع داشته باشد.
- بهترین شکل ساختمان، شکلی است که کمترین مقدار حرارت را در زمستان از دست داده و در تابستان نیز کمترین مقدار حرارت را از محیط و آفتاب دریافت کند. در این رابطه بهترین فرم پلان مربع است که کمترین سطح خارجی را در برابر بیشترین حجم ارائه می کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

البته در ساختمانهای بزرگ تأثیر عوامل اقلیمی بشدت ساختمان های کوچک نمی باشد.

- استفاده از شیشه دو جداره.

- استفاده از درختان همیشه سبزی مانند سرو و کاج در محوطه و در امتداد عمود بر مسیر باد زمستانی می تواند از فشار باد بر ساختمان کم کرده از اتلاف گرمای ساختمان در زمستان جلوگیری کند.

شکل شماره (۴): اطراف سایت

شکل شماره (۵): اطراف سایت

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

مراجع

۱. بانی مسعود، امیر. ۱۳۸۵. تاریخ معماری غرب از عهد باستان تا مکتب شیکاگو. نشرخاک. اصفهان.
۲. جوشقانی، ندا، بهار ۱۳۸۱ « مجموعه فرهنگی گردشگری طاقبستان » ، پایاب مقدس کارشناسی ارشد معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد همدان.
۳. فصلنامه معماری و فرهنگ شماره - ۱۴ ؛ سال سوم؛ تابستان ۱۳۸۲.
۴. ماریا مونتائر جوزف؛ چاپ: ۱۳۸۲ ، موزه های جدید مترجم: اکرم بحرالعلومی؛ ناشر: اداره کل میراث فرهنگی استان فارس.
۵. مقاله میراث فرهنگی و صنعت توریسم دکتر زرگر، دکتر قدیمی و انتشارات سازمان ایرانگردی و جهانگردی تهران.
۶. موزه داری - تألیف: نوشین دخت نفیسی؛ تهران:سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی و دانشگاه ها؛ ناشر:سازمان میراث فرهنگی کشور، چاپ: بهار ۱۳۸۰